

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ Οι αγορές, όπως και οι θεσμοί

Η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ και των Podemos είναι σημάδι ότι η προοπτική της "χαλιναγώγησης των αγορών" μπορεί ακόμη να θεωρείται σημαντική

Στο νέο σας βιβλίο με τίτλο Europe Entrapped («Η παγιδευμένη Ευρώπη»), ισχυρίζεστε ότι το υπάρχον καθεστώς της ΕΕ είναι «σαφώς μη-βιώσιμο». Μιλάτε για την ανάγκη μιας «μεγάλης θεσμικής αναθεώρησης» της ΕΕ και υποστηρίζετε ότι χωρίς μια τέτοια μεταρρύθμιση το ίδιο το εγχείριμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα διαλυθεί. Μπορείτε να περιγράψετε πώς φτάσατε σε αυτό το επιχείρημα και τι σας άθησε να γράψετε αυτό το βιβλίο;

Νομίζω ότι αυτό κάνουν ή θα έπρεπε να κάνουν οι κοινωνικοί επιστήμονες. Να απαντούν με έναν ειλικρινή τρόπο και στη βάση επιχειρημάτων ερωτήματα όπως τα ακόλουθα: Πού βρισκόμαστε; Ποια λάθη έγιναν; Ποιες δυνάμεις -και με ποιους πόρους- πρέπει να θεωρηθούν υπεύθυνες για την παρούσα κατάσταση; Υπάρχουν δυνάμεις που έχουν τη δυνατότητα να επικρατήσουν επί αυτών; Ποιες είναι οι εγγενείς προκλήσεις που πρέπει να απαντηθούν και οι δυνατότητες που πρέπει να εξερευνηθούν; Όλα αυτά τα ερωτήματα πρέπει να επικεντρωθούν στην κατάσταση στην Ευρώπη μετά τη Μεγάλη Ύφεση, μετά την νιοθέτηση του ευρώ από 19 εκ των 28 κρατών -μελών, μετά την εμβάθυνση της διαίρεσης των κρατών όσον αφορά το χρέος, την ανάπτυξη και την εμπορική δραστηριότητα και μετά την ανάδυση μιας πικρής πολιτικής αντιπαράθεσης τόσο εντός όσο και μεταξύ κρατών-μελών. Είμαι βαθιά πεπεισμένος ότι αυτή η διάταξη προκλήσεων και τάσεων κρίσης δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί μέσα στο πλαίσιο των θεσμών της ΕΕ. Για αυτό και κάνω λόγο για την ανάγκη μιας «μεγάλης θεσμικής αναθεώρησης».

Πολιτικά δημιουργήματα

Δίνετε ιδιάίτερη έμφαση στην ανάλυσή σας στο ρόλο των κράτους για τη διαμόρφωση των αγορών και την ίδια στιγμή στο πώς οι δρώντες μέσα σε μια αγοραία οικονομία -επενδυτές και εργοδότες- υπονομεύουν το πολιτικό πλαίσιο της δημοκρατικής σταθερότητας πάνω στο οποίο εδράζεται το κράτος. Τι μας λέει αυτή η διπλή δυναμική για τη λειτουργία της δημοκρατίας και του καπιταλισμού στην Ευρώπη; Πόσο βιώσιμη προβλέπετε ότι θα είναι αυτή η συνεχής διασταύρωση τους;

Ίσως προσπαθώ να αναλύω το προφανές ή μια αναλυτική ιδέα που σε καμία περίπτωση δεν είναι δική μου. Αναπτύχθηκε από μια μεγάλη θεωρητική παράδοση στην πολιτική θεωρία και την πολιτική οικονομία. Ωστόσο, η προσωπική μου εμπειρία μετά από 50 χρόνια ακαδημαϊκής εργασίας στην έρευνα και τη διδασκαλία είναι ότι η βασική διάσθηση που απορρέει από αυτή την παράδοση (που ξεκινά από τον Hirschman και τον Polanyi και φτάνει μέχρι τον Hirshman) πολύ συχνά αγνοείται ή ξεχνιέται. Εν συντομίᾳ: Η «οικονομία» δεν είναι κάτι που κυβερνάται από αυτό που τα συμβατικά εγχειρίδια αποκαλούν «η αγορά».

Οι αγορές, μαζί με τους θεσμούς στους οποίους είναι ενσωματωμένες,

είναι οι ίδιες πολιτικά δημιουργήματα. Οι δυνατότητες και οι περιορισμοί που αντιμετωπίζουν οι δρώντες στις αγορές θεσμοθετούνται από δυνάμεις που λειτουργούν μέσα από το πολιτικό σύστημα. Ούτε μια αγοραία συναλλαγή δεν θα μπορούσε να λάβει χώρα χωρίς τη νομική και πολιτική πρόβλεψη της λειτουργίας των δικαστηρίων για να επιβάλουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και τα συμβόλαια, ή χωρίς τις κεντρικές τράπεζες που ορίζουν και διαχειρίζονται το νόμισμα, το οποίο διαμεσολαβεί τις αγοραίες συναλλαγές. Οι πολιτικές, η νομοθεσία και το σύνταγμα δημιουργούν άδειες για αγοραίες δράσεις, επιδοτούν και πρωθυπότητα επιχειρήσεις, προστατεύουν ή ακόμη διασώζουν κάποιους από αυτούς που χάνουν στον ανταγωνισμό της αγοράς, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, θεμελιώνουν δικαιώματα, ρυθμίζουν την παραγωγή και τη διανομή και παρέχουν τη φυσική αλλά και τη θεσμική υποδομή (μεταφορές, συστήματα, λιμάνια, ερευνητικά πανεπιστήμια, κ.λπ.).

Οι καπιταλιστικές αγοραίες οικονομίες δεν είναι ούτε «φυσικές» ούτε αποκλειστικά «ορθολογικές» υπό καμία έννοια. Είναι δημιουργήματα της πολιτικής δράσης και αποτέλεσμα της σύγκρουσης αναφορικά με την κοινωνική και οικονομική εξουσία. Για να παρέχει κανείς όλες αυτές τις προϋποθέσεις μιας καπιταλιστικής οικονομίας και για να μην το ξεχνάμε· να καθαρίσει κάποιες από τις αρνητικές της συνέπειες (από την ανεργία μέχρι την περιβαλλοντική αποδιοργάνωση), απαιτούνται όλοι και περισσότεροι οικονομικοί πόροι.

Ουστόσο, σε «παγκοσμιοποιημένες» οικονομίες, είναι όλοι και πο δύσκολο για τα κράτη να αποστάσουν αυτούς τους οικονομικούς πόρους από την καπιταλιστική οικονομία. Συνεπώς, η διαχείριση αυτής της οικονομίας γίνεται από οικονομική άποψη όλο και πο ακριβή. Ο καπιταλισμός είναι ένα οικονομικό σύστημα που τείνει να γίνει υπερβολικά ακριβό. Το γεγονός αυτό εξηγεί γιατί τα κράτη στον ανεπιτυγμένο καπιταλισμό στρέφονται πέρα από τη χρηματοδότηση μέσω φόρων στη χρηματοδότηση μέσω χρέους, ειδικά αν έχουμε στο μαλά μας τις δαπάνες για κοινωνικές πολιτικές που απαιτούνται για να υπάρχει κοινωνική ειρήνη και να σταθεροποιηθεί η ζήτηση, πολιτικές που ένα δημοκρατικό πολιτικό σύστημα δεν μπορεί να αγνοεί.

Ισχυρίζεστε ότι η φύση της ONE και η ελαττωματική θεσμική δυναμική του ευρώ ως νομίσματος είναι εκείνα τα στοιχεία που απειλούν περισσότερο την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Μπορείτε να μας εξηγήσετε γιατί;

Η ONE είναι μια περίπλοκη υπερθεντική διάταξη που βασίζεται σε τέσσερις ελευθερίες που αφορούν το κεφάλαιο, τα αγαθά, τους εργαζόμενους και τις υπηρεσίες, όπως επίσης και στην άμεση ισχύ του ευρωπαϊκού δικαίου. Ολοκληρώθηκε με την νιοθέτηση του κοινού νομίσματος από τα μέλη της ΕΕ, πλην του Ηνωμένου Βασιλείου, στο οποίο όλα τα κράτη-μέλη δεσμεύονται με την είσοδο τους. Η θεωρία που βρί-

“

Η είσοδος σε ένα κοινό νόμισμα χωρίς τη δυνατότητα να βασίζεσαι σε μια πολιτική και οικονομική ένωση είναι σαν να πατάς σε ένα πολύ λεπτό κομμάτι πάγου. Τα κίνητρα που οδήγησαν σε αυτή ήταν μέρος μιας πολύ συγκεκριμένης επιθυμίας αποπολιτικοποίησης της οικονομίας της ΕΕ. Δηλαδή, μιας επιθυμίας να «απελευθερωθεί» η «αγορά» από τις πολιτικές «παραμορφώσεις» και «παρεμβάσεις» των εθνικών πολιτικών και ειδικότερα να καταστραφεί η νομισματική κυριαρχία των κρατών μελών, τουτέστιν το δικαίωμα τους να ορίζουν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και τα επιτόκια των εθνικών τους νομίσματων.

Το αποτέλεσμα της εκούσιας νιοθέτησης μιας ευαπόδεικτα λανθασμένης θεωρίας είναι εντελώς αναμενόμενο. Αντί για ενότητα και ευημερία, όπως υποσχέθηκαν οι θιασώτες του, το ευρώ έφερε την εντεινόμενη μέχρι σήμερα διάιρεση ανάμεσα σε εθνικές οικονομίες ικανές να τα βγάλουν πέρα με το ευρώ ή ακόμη και να ωφεληθούν από αυτό και τους χαμένους του ευρώ στην περιφέρεια της ΕΕ, οι οποίοι στερήθηκαν τόσο της οικονομικής και νομισματικής τους κυριαρχίας όσο και ένα μεγάλο μέρος του επιπέδου της ευημερίας που είχαν προ κρίσης.

Πρακτική μη-αναστρεψιμότητα

Υποστηρίζετε ότι στις προσπάθειες της να απαντήσει στην κρίση, η Ευρώπη εγκλωβίστηκε σε μια παγίδα. Σε τι συνισταται αυτή η παγίδα;

Η «παγίδα» είναι η μεταφορά που χρησιμοποιώ για ένα μέρος από το οποίο δεν μπορείς να αποτραβηθείς, ούτε όμως να προχωρήσεις μπροστά και στο οποίο οι συνθήκες είναι ανυπόφορες. Αυτό που ισχυρίζομαι στο βιβλίο είναι ότι η νιοθέτηση του ευρώ, η δημιουργία μιας νομισματικής ένωσης που δεν είναι ενσωματωμένη σε μια πολιτική ένωση ήταν ένα καθαρό λάθος και η αποχώρηση, δηλαδή η εγκατάλειψη του ευρώ και η επιστροφή σε ένα καθε-

Υπάρχει διέξοδος, η αναδιανομή

Μια περαιτέρω δημοκρατική θεσμική ολοκλήρωση στην Ευρώπη δεν φαίνεται να είναι δημοφιλής στα εκλογικά σώματα, όπως επίσης και οι μεταρρυθμίσεις στην κατεύθυνση μιας αυξημένης οικονομικής ολοκλήρωσης. Τι πρέπει να γίνει;

Αυτό που αποκαλώ το τρίτο χαρακτηριστικό της παγίδας είναι ότι δεν υπάρχει εμφανής διέξοδος εύκολη να συμφωνηθεί. Το μόνο που μπορώ να πω με κάποια αυτοπεποίθηση είναι ότι εάν υπάρχει μια διέξοδος -και ετοιμότητα της πλειοψηφίας να την αναλάβει- θα προϋπεθέτε πολύ ουσιαστικά μέτρα αναδιανομής των οικονομικών πόρων: αναδιανομής μεταξύ των κρατών μελών, των κοινωνικών τάξεων, των γενεών και μεταξύ σημείων μέσα στο χρόνο (και αναφέρομαι στην ανάλωση από το παρόν μέρους του μελλοντικού ΑΕΠ).

Χωρίς -ελπίζω- να διασχίζω τη λεπτή γραμμή που διαχωρίζει το thoughtful wishful thinking από το wishful thinking, νομίζω ότι ο κοινός φόβος (αν και με διαφορετικά

ΝΙΟΛΟΓΙΑΣ, ΚΛΑΟΥΣ ΟΦΕ*

σμοί, είναι πολιτικά δημιουργήματα

“

Εάν υπάρχει μια διέξοδος -και ετοιμότητα της πλειοψηφίας να την αναλάβει- θα προϋπέθετε πολύ ουσιαστικά μέτρα αναδιανομής των οικονομικών πόρων: αναδιανομής μεταξύ των κρατών μελών, των κοινωνικών τάξεων, των γενεών και μεταξύ σημείων μέσα στο χρόνο.

στώς εθνικών νομισμάτων, θα ήταν ένα ακόμη μεγαλύτερο λάθος.

Το ευρώ παρά τις καταστροφικές του συνέπειες έχει αποκτήσει μια πρακτική μη-αντιστρεψιμότητα. Έχει επιτρέψει την ανάπτυξη ενός πολυεθνικού συστήματος καταμερισμού της εργασίας και οικονομικής ενοικιάστωσης στην Ευρώπη που θα καταρρεύει στη στιγμή που το νόμισμα δεν θα είναι πλέον κοινό. Οι Συνθήκες δεν παρέχουν ένα μονοπάτι πάνω στο οποίο ένα κράτος μέλος θα μπορούσε να εγκαταλείψει το ευρώ, παραμένοντας στην ΕΕ. Η Γερμανία με την ισχυρή εξαγωγική της οικονομία έχει αφελθεί πολύ από το ευρώ επειδή το κοινό νόμισμα παρέχει μια πολύ πιο ευνοϊκή ισοτιμία σε σχέση με το μάρκο. Μπορεί λοιπόν κανείς να αναμένει ότι είναι έτοιμη να πληρώσει ένα ουσιαστικό τίμημα για τη διάσωση του ευρώ.

Ακόμη και σε χώρες που υποφέρουν πολύ από τη διαιρετική δυναμική του ευρώ, η μεγάλη πλειοψηφία των ψηφοφόρων προτιμά να παραμείνει στην ευρωζώνη. Μια έξοδος από το ευρώ και η υποτίμηση ενός νέου εθνικού νομίσματος θα αιδενε το βάρος του χρέους που είναι ήδη αρβασταχτο. Κανείς δεν θα εξέθετε εκούσια τον εαυτό του στις αβεβαιότητες, τις αναταραχές και τα πιθανά αποτελέσματα «ντόμινο» που θα

προκαλούσαν οι αντιδράσεις των οικονομικών αγορών σε μια έξοδο ακόμη και μιας χώρας-μέλους της ευρωζώνης.

Όσον αφορά το γεγονός ότι η κατάσταση στην «παγίδα» είναι ανυπόφορη και μη-βιώσιμη, αρκεί κανείς να κοιτάξει την κατάσταση των μισθωτών, των συνταξιούχων, των ασθενών, των φοιτητών, όσων φάχνουν εργασία, των επιχειρηματιών που αναζητούν δάνεια στις «χώρες που έχουν χάσει» από το ευρώ, όπως επίσης και την άνοδο του ακροδεξιού λαϊκισμού στις «χώρες που έχουν κερδίσει», με αισθήματα φόβου και αμοιβαίνου μίσους σε όλες τις πλευρές.

Το πιο ενδιαφέρον ερώτημα είναι φυσικά εκείνο που αφορά το τελευταίο χαρακτηριστικό της παγίδας: δεν υπάρχει η δυνατότητα για κανένα βήμα μπροστά. Δεδομένης της εμβρυακής -στην καλύτερη περίπτωση- φύσης της δημοκρατίας στο επίπεδο της ΕΕ, της απουσίας ενός ευρωπαϊκού κομματικού συστήματος και της απότομης πτώσης των διαθέσεων υπέρ της Ευρώπης που επικρατούν στα περισσότερα κράτη μέλη, δεν είναι καθόλου σαφές ποια θα μπορούσε να είναι η διέξοδος και ποιος θα μπορούσε να αναλάβει τη ηγεσία ή την ευθύνη για να την δοκιμάσει. [...]

Σιδερένιοι νόμοι

Αναφορικά με το ρόλο της Γερμανίας στην Ευρώπη, ισχυρίζεστε ότι οι γερμανικές ελίτ δεν είναι διατεθειμένες να δουν τη χώρα τους να ενδύνεται το μανδύα του ηγεμόνα της Ευρώπης [...] Εξακολουθείτε να θεωρείται ότι η Γερμανία είναι διστακτική στο να αναλάβει να πάξει το ρόλο του ηγεμόνα της Ευρώπης;

ο φόβος ότι η κατάρρευση του νομισματικού συστήματος θα είχε ένα αρνητικό αποτέλεσμα- μαζί με την αντίσταση των χαμένων, όπως αυτή αντιπροσωπεύεται από κόμματα και κινήματα όπως ο ΣΥΡΙΖΑ και το Podemos, στην περαιτέρω απαλλοτρίωσή τους σε πολιτικούς και οικονομικούς όρους μπορεί να γεννήσουν την απαιτούμενη ενέργεια για μια σημαντική εξέλιξη θεσμικής αλλαγής.

Το τρίτο συστατικό μιας «αισιόδοξης» εξίσωσης είναι αυτό που θεωρώ μια βαθιά και ανεξάλειπτη αμφιθυμία ολόκληρου του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: Παρά το γεγονός ότι μπορεί κανείς να το αποκρηύξει -όπως έκαναν ορισμένοι συγγραφείς στην Αριστερά- στη βάση ότι είναι μια διάταξη που αποπολιτικοποιεί την παραγωγή, τη διανομή και το εμπόριο και κατά συνέπεια υποβάλλει όλες τις πλευρές της κοινωνικής ζωής στην πλήρως απελευθερωμένη δυναμική των καπιταλιστικών αγορών, υπάρχουν στοιχεία στο γενετικό κώδικα του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης που δείχνουν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Προς την κατεύθυνση μιας «κοινωνικής» Ευρώπης, ενσωματωμένης και την ίδια στιγμή νομιμοποιημένης από την ικανότητά της να εξημερώνει τις εξουσιαστικές φιλοδοξίες των μεγαλύτερων κρατών μελών της, όπως επίσης και από τη δυνατότητά της εξημερώνει τις αγορές και να διορθώνει τα αποτελέσματά τους. Αυτό πραγματοποιείται μέσα από πολιτικές που στοχεύουν στη συνεχή δημιουργία πεδίων ίσων ευκαιριών και κοινωνικοοικονομικών προϋποθέσεων ενσωμάτωσης.

Παρά το γεγονός ότι η λογική της «δημιουργίας αγορών» έχει σαφώς επικρατήσει στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης απέναντι σε εκείνη της «χαλιναγώγησης των αγορών», είναι πολύ νωρίς κατά τη γνώμη μου να εγκαταλείψουμε την προοπτική της δεύτερης. Η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ και των Podemos δεν είναι ακριβώς ένα σημάδι ότι αυτή η προοπτική μπορεί ακόμη να θεωρείται σημαντική;

καταστρέφεται από το καθεστώς της «τρόικας» που παρακάμπτει την εκπεφρασμένη βούληση του ελληνικού εκλογικού σώματος.

Ωστόσο, θα ήταν λάθος να αποδώσουμε αυτές τις αντιφάσεις στην ανελικρίνεια ή άλλα ελαττώματα του χαρακτήρα των κυρίαρχων ελίτ. Μάλλον πργάζουν από τη διπλή λογική της «αποφυγής του φταιξίματος»: της προσπάθειας να αποφύγουν να κατηγορηθούν από το εσωτερικό εκλογικό σώμα ότι σπαταλούν τους φόρους «μας» σε «αυτούς» (μια τέτοια κατηγορία δημιουργεί, όπως στη Γαλλία ή την Αγγλία, πολιτικό όφελος στις δεξιές αντιευρωπαϊκές δυνάμεις) και την ίδια στιγμή, της προσπάθειάς τους να αποφύγουν να κατηγορηθούν από τα εξωτερικά εκλογικά σώματα άλλων κρατών μελών (και να τιμωρηθούν από τις αγορές) ότι βάζουν σε περαιτέρω κίνδυνο την επισφαλή ισορροπία της ευρωζώνης, διακινδυνεύοντας εκούσια την κατάρρευση. Η διπλοπροσωπία έγκειται στο γεγονός ότι δεν μπορούν να ικανοποιήσουν το εσωτερικό και το εξωτερικό εκλογικό σώμα με το ίδιο μήνυμα.

Νομίζω ότι η μεταφορά του ανθρώπου που περπατά πάνω σε ένα σκοινί βοηθά περισσότερο στο να συλλάβουμε τη λογική της γερμανικής πολιτικής για την Ευρώπη και το ευρώ, από ότι η πρόταση στοιασδήποτε συνεκτικής στρατηγικής λογικής που στοχεύει στην επίτευξη ηγεμονίας στην Ευρώπη ή την εξυπηρέτηση αμερικανικών συμφερόντων. Τείνω ακόμη να πιστέψω ότι η εποιμότητα των κεντρώων πολιτικών ελίτ στη Γερμανία να πληρώσουν ένα υψηλό τίμημα για να διατηρήσουν τα πλεονεκτήματα που αντλεί η χώρα από τη διατήρηση της ΟΝΕ θα ξεπεράσουν κατά πολύ τη διακηρυγμένη επιμονή στην αυτοτρή λιτότητα που προσφέρεται αυτή τη στιγμή για εσωτερική κατάναλωση.

* Ο Κ. Όφε είναι καθηγητής Πολιτικής Κοινωνιολογίας στο Hertie School of Governance, στο Βερολίνο. Τη συνέντευξη πήρε ο Ντανιελ Γουστάλ και δημοσιεύθηκε στις 19 Μαΐου στον ιστότοπο Opendemocracy.net.